

РОЗДІЛ 8. СТАТИСТИКА

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКОПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

STATISTICAL ASSESSMENT OF THE STATE AND TRENDS OF DEVELOPMENT DAIRY MARKET OF UKRAINE

Зроблено оцінку стану ринку молока в Україні як одного із провідних напрямів продовольчої безпеки країни. Проведено аналіз розвитку ринку молока та продуктів його переробки як частини агропромислового комплексу, а також виявлені можливості та тенденції подальшого його розвитку на сучасному етапі ринкової економіки. Метою статті є дослідження динамічних змін та нестабільного ринкового середовища виробників молока та підприємств переробної промисловості й обґрунтування на цій основі можливостей підвищення ефективності функціонування ринку молокопродукції. На основі даних спостереження і статистико-економічних методів аналізу функціонування сфери виробництва і переробки молока виявлено тенденції та екстраполяцію стану ринку молокопродукції країни. Сучасний ринок молока України порівняно з розвинутими країнами програв за головними показниками ефективності виробництва: продуктивністю праці, техніко-технологічною забезпеченістю, енергомісткістю, продуктивністю тварин. Тому в усіх без винятку галузях слід вести виробництво на основі науково обґрунтованих, економічно виважених систем і технологій, які максимально враховують природно-кліматичні умови, потенціал регіону і країни у світовій економіці, та вивчати кращий світовий досвід.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, продукція, переробне підприємство, ефективність, рентабельність, ціна, імпорт, експорт, тенденції, екстраполяція.

Произведена оценка состояния рынка молока в Украине как одного из ведущих

направлений продовольственной безопасности страны. Проведен анализ развития рынка молока и продуктов его переработки как части агропромышленного комплекса, а также выявлены возможности и тенденции дальнейшего его развития на современном этапе рыночной экономики. Целью статьи является исследование динамических изменений и нестабильной рыночной среды производителей молока и предприятий перерабатывающей промышленности и обоснование на этой основе возможностей повышения эффективности функционирования рынка молочной продукции. На основе данных наблюдения и статистико-экономических методов анализа функционирования сферы производства и переработки молока выявлены тенденции и экстраполяция состояния рынка молочной продукции. Современный рынок молока Украины по сравнению с развитыми странами проигрывает по главным показателям эффективности производства: производительности труда, технико-технологической обеспеченности, энергоёмкости, производительности животных. Поэтому во всех без исключения отраслях следует вести производство на основе научно обоснованных, экономически взвешенных систем и технологий, которые максимально учитывают природно-климатические условия, потенциал региона и страны в мировой экономике, и изучать лучший мировой опыт.

Ключевые слова: сельскохозйственное производство, продукция, перерабатывающее предприятие, эффективность, рентабельность, цена, импорт, экспорт, тенденции, экстраполяция.

УДК 311: 637.1:339.13

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-41>

Рудич А.І.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та економічних досліджень
Полтавська державна аграрна академія

Rudych Alla

Poltava State Agrarian Academy

An assessment of the state of the milk market in Ukraine as one of the leading areas of food security in the country. An analysis of the development of the market of milk and products of its processing as part of the agro-industrial complex, as well as identified opportunities and trends for its further development at the present stage of a market economy. The aim of the study is to study the dynamic changes and unstable market environment of milk producers and processing enterprises and to substantiate on this basis the possibilities of improving the efficiency of the dairy market. Based on observation data and statistical and economic methods of analysis of the functioning of the sphere of milk production and processing, trends and extrapolation of the state of the dairy market of the country are revealed. In Ukraine, both in the food and dairy markets, there are prerequisites for reducing the level of domestic milk production. However, this situation is characterized, first of all, by high prices for both raw materials and finished dairy products. This provides an opportunity for Ukrainian dairy producers to increase production volumes by creating their own raw material base, including by building efficient dairy cooperatives and an optimal logistics system for the dairy market. Which, in turn, will allow to produce high quality dairy products, which will form the domestic market and ensure the efficiency of dairy production. The priority and main task of the development of the milk market in Ukraine should be: the formation of a pricing policy that would encourage Ukrainian producers to produce quality, safe and competitive products and establish price parity between producers of raw materials, processing enterprises and trade organizations. The modern milk market of Ukraine in comparison with the developed countries, loses on the main indicators of efficiency of production: labor productivity, technical and technological maintenance, energy consumption, productivity of animals. Therefore, in all industries without exception, production should be conducted on the basis of scientifically sound, economically sound systems and technologies that take into account the natural and climatic conditions, the potential of the region and the country in the world economy and study the best world experience.

Key words: agricultural production, products, processing enterprise, efficiency, profitability, price, import, export, tendencies, extrapolation.

Постановка проблеми. Сьогодні функціонування ринку молочних продуктів в Україні відбувається в умовах відносно низького рівня технологічного оснащення підприємств молочної галузі із

застосуванням морально застарілого обладнання; слабкої розвиненості ринкової інфраструктури; стабільного зниження рівня забезпечення сировиною та завантаженості потужності підприємств;

низької якості кінцевої продукції підприємств молочної промисловості; скорочення попиту на молокопродукти у зв'язку із низьким рівнем купівельної спроможності населення.

Із вступом України до Світової Організації Торгівлі відкрилися нові можливості для реалізації продукції тваринництва на світових ринках за цінами світового рівня. Проте негативним є той факт, що в останні роки внаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин тваринницька галузь зазнала істотних змін, внаслідок чого в галузі різко скоротилося поголів'я сільськогосподарських тварин усіх видів, як у домогосподарствах приватного сектору, так і в сільськогосподарських підприємствах [4].

Актуальною та важливою проблемою формування ринку молока та молокопродукції України є сировинна база. Переробна промисловість молокопродуктового кластеру агропромислового виробництва залежить від стану галузі молочного скотарства, де спостерігаються негативні тенденції, пов'язані зі зменшенням виробництва молока.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковий внесок у дослідження стану та особливостей формування ринку молока як на регіональному рівні, так і в межах країни зробили такі вітчизняні фахівці, як: І. Антонова, П. Березівський, В. Зимовець, М. Малік, Т. Мостенська, І. Новак, Л. Протасова, П. Саблук, О. Шпичак, Г. Цар, В. Юрчишин та інші.

Сучасний ринок молока та молочної продукції займає особливе місце серед ринків харчових продуктів, що забезпечують задовільний стан продовольчої безпеки в країні. Виробництво молока є основним видом діяльності в сільському господарстві, якому не притаманна сезонність, та забезпечує постійне надходження коштів сільськогосподарським підприємствам і домогосподарствам населення упродовж календарного року. Проте зростання вартості матеріально-технічних ресурсів впливає на подорожчання сільськогосподарської продукції. Придбання пального, електроенергії, природного газу, техніки та обладнання лягає тягарем на виробників сільськогосподарської продукції, приводить до зростання її собівартості та загальних витрат. Зменшити рівень собівартості одиниці продукції та загальних витрат не завжди вдається шляхом підвищення продуктивності молочного скотарства. Скорочення поголів'я корів приводить до зменшення сировинної бази для молокопереробних підприємств [6].

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення основних факторів розвитку ринку молокопродукції України в умовах рецесії економіки. Проблема сировини для молочної галузі постійно загострюється, причому найбільшим дефіцитом виступає сире молоко найвищої якості. Забезпечення населення якісними молочними продуктами є основним завданням цього напрямку

діяльності. У зв'язку із цим провідним виробникам молочної продукції необхідно налаштовуватися на створення високотоварних та технологічних молочних ферм, племінного основного стада великої рогатої худоби та покращувати рівні показників оснащення, матеріаломісткості та енергозбереження в галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Досліджуючи молочне скотарство в Україні, слід відзначити постійне скорочення поголів'я корів основного стада. Так, у 2018 році нараховувалося 1,97 млн корів, що на 43,2% менше, ніж у 2009 році, проте з них 1,49 млн голів (76,0%) утримувалося в особистих селянських господарствах, а лише 0,47 млн голів (24,0%) – на молочнотоварних фермах підприємств.

Загальне виробництво молока сільськогосподарськими підприємствами і домогосподарствами у 2018 році становило 10,1 млн тонн, що на 15,3% менше порівняно із 2009 роком. Таке скорочення виробництва молока пояснюється вираженим наслідком активного впровадження сучасних технологій, передусім це стосується середніх та великих господарств, та нарощуванням продуктивності поголів'я великої рогатої худоби. Так, за результатами 2018 року середній рівень річного надою на одну корову становив у середньому 6054 кг, тоді як у 2009 році – 3915 кг, що показує збільшення його рівня на 54,6% [5].

За досліджуваний період 2018 року на переробні підприємства країни надійшло 4,18 млн тонн сировинного молока, проте це на 10,5% менше порівняно з рівнем 2009 року. Варто підкреслити, що у структурі надходження молочної сировини на переробку 78,5% – це молоко молочно-товарних ферм підприємств, і лише 21,5% – від особистих селянських господарств.

Незважаючи на стабільне скорочення обсягів виробництва молока, Україна посідає 18 місце у світі за рівнем виробленої молочної сировини, проте, за оцінками IFCN та Світового банку, з наявними природними, трудовими та матеріальними ресурсами, потенціалом та за умов активного розвитку галузі Україна може увійти в топ-10 світових виробників.

Для забезпечення продовольчої безпеки країни пропозиція молока і молочних продуктів на внутрішньому ринку України майже повністю формується за рахунок власного виробництва, хоча стан тваринницької галузі аграрного виробництва має негативні тенденції, а саме за розрахунками на початок 2020 року загальне поголів'я великої рогатої худоби становило 3,4 млн голів, що на 4,1% менше, ніж на початок 2019 року, у тому числі корів – 1,8 млн голів, на 6,4% менше минулого 2019 року. Характерною є ситуація і у господарствах населення, де утримується 68,7% загальної чисельності великої рогатої худоби, у т.ч. корів – 76,0%.

Головною причиною спаду виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах є низька прибутковість продукції, через що виробник не зацікавлений збільшувати його виробництво. Крім того, виробники молока і підприємства-переробники сьогодні не пов'язані економічними важелями і мають різні стратегії на ринку [7].

Для дослідження напрямку розвитку обсягів виробництва молока, застосувавши метод екстраполяції тренду, маємо продовження виявленої в процесі аналізу тенденції за межами побудованого на основі емпіричних даних ряду динаміки до 2017 року. Передумовою використання цього методу прогнозування є сталість чинників, що формують виявлений тренд, а принциповим моментом – виявлення тренду, характерного для досліджуваного ряду динаміки ефективності виробництва молока. Саме такий характер динаміки, стабільне скорочення рівнів виробництва, дає можливість застосувати метод найменшого квадратичного відхилення, де спостерігається більш-менш стійка лінійна залежність значення досліджуваного показника (виробництва молока та його рентабельності) від часового інтервалу (t). Для виявлення тренду доцільно побудувати пряму, яка описується лінійною регресією. Під час вирівнювання динамічних рядів за допомогою прямої лінії її параметри визначаються за системою нормальних рівнянь (табл. 1):

$$\begin{cases} a_0 n + a_1 \sum t = \sum y \\ a_0 \sum t + a_1 \sum t^2 = \sum ty; \end{cases} \text{ звідки: } a_0 = \frac{\sum y}{n}; a_1 = \frac{\sum ty}{\sum t^2} \quad (1)$$

Після знаходження параметрів рівняння тренду для виявлення тенденції виробництва молока набуває вигляду: $y_t = 11\,161 + (-198,5)t$, а параметри рівняння мають такі результати: $a_0 = 11\,161$; $a_1 = -198,5$.

На основі розрахунків можна стверджувати, що загальна тенденція зниження рівня виробництва молока як у динаміці, так і на перспективу, ґрунтується на абсолютному зменшенні на 198,5 тис. т щороку.

Після обчислення параметрів лінійного рівняння визначення тенденції рентабельності виробництва молока рівняння тренду приймає вигляд: $y_t = 12,6 + 0,9t$, де відповідно $a_0 = 12,6$; $a_1 = 0,9$.

Отже, ці обчислення дають можливість стверджувати, що за негативної тенденції обсягів виробництва ефективність, а саме рентабельність виробництва молока, може мати позитивний напрям розвитку – середньорічний абсолютний приріст становить приблизно 1,0% прибутковості.

Таким чином, з 2006 року спостерігається поступове зниження рівнів виробництва молочної сировини, яке загалом не змінює екстраполяцію цих показників до 2019 року. Проте скорочення виробництва молока ще не означає його рівня збитковості по країні. Так, середня рентабельність виробництва молока в Україні за досліджу-

Таблиця 1

Аналітичне вирівнювання ряду динаміки та екстраполяція ефективності виробництва молока (рівняння тренду $y_t = a_0 + a_1 t$)

Роки	Виробництво молока, тис. т					Рентабельність виробництва молока, %		
	змінна моменту часу	фактичний рівень	розрахункові величини			рівень тренду	фактичний рівень	рівень тренду
n	t	y	t_y	t^2	$a_1 t$	y_t	y	y_t
2006	-7	13287	-93009	49	1389,5	12551	12,2	6,3
2007	-6	12262	-73572	36	1191	12352	13,7	7,2
2008	-5	11761	-58805	25	992,5	12153	13,8	8,1
2009	-4	11610	-46440	16	794,0	11955	4,1	9,0
2010	-3	11249	-36747	9	595,5	11756	1,4	9,9
2011	-2	11086	-22172	4	397,0	11558	7,8	10,8
2012	-1	11378	-11378	1	198,5	11361	1,8	11,7
2013	1	11488	11488	1	-198,5	10963	13,1	13,5
2014	2	11132	22264	4	-397,0	10764	13,6	14,4
2015	3	10615	31845	9	-595,5	10565	12,7	15,3
2016	4	10381	41524	16	-794,0	10367	18,6	16,2
2017	5	10280	51400	25	-992,5	10169	26,9	17,1
2018	6	10064	60384	36	-1191,0	9970	16,1	18,0
2019	7	9663	67641	49	-1389,5	9772	20,6	18,9
Всього	0	156256	-55577	280	×	156256	176,4	176,4
2020	8	прогноз	×	36	×	9574	прогноз	19,8
2021	9	прогноз	×	49	×	9375	прогноз	20,7
2022	10	прогноз	×	64	×	9177	прогноз	21,6

ваний період становить 12,6% до 2016 року, що дає можливість стверджувати про чітку тенденцію подальшого її підвищення на перспективу до рівня, вищого за 15%, що забезпечить прибутковість галузі.

Реалізацію молока як сировини сільськогосподарські підприємства всіх форм власності здійснюють через різні канали, найбільшу питому вагу серед яких (близько 94,9%) займає реалізація переробним підприємствам. Так, за 2018 рік до переробних підприємств надійшло 4,2 млн т молока та молочних продуктів, що на 3,1% менше 2017 року, з яких у сільськогосподарських підприємств було закуплено 65,0% молочної сировини, у господарств населення – 35,0%, а решта – молоко власного виробництва переробних підприємств (табл. 2).

В Україні як на продовольчому, так і молочному ринку складаються передумови для зниження рівня обсягів внутрішнього виробництва молока. Проте така ситуація характеризується насамперед високими цінами як на сировину, так і на готову молочну продукцію. Це забезпечує можливість українським виробникам молочної продукції нарощувати обсяги виробництва за рахунок створення власної сировинної бази, у тому числі, й шляхом розбудови ефективно діючих молочних кооперативів та оптимальної логістичної системи молочного ринку. Це дасть змогу виробляти молочну

продукцію високої якості, яка сформує внутрішній ринок і забезпечить ефективність виробництва молокопродукції [8].

Визначальною тенденцією на ринку молока України останні роки було значне підвищення цін як на молочну сировину, так і на готову продукцію. Проте слід зауважити, що існують певні регіональні диспропорції у закупівельних цінах молокопереробних підприємств. Так, за середньої по Україні ціни на молоко II сорту, прийняте від населення, 4863 грн/т ціна на аналогічне за якістю молоко у Донецькій та Харківській областях становила 5200 грн/т, у Чернігівській – 4500 грн/т, а у Тернопільській – 4150 грн/т. Закупівельна ціна на молоко I сорту у 2018 році була на рівні 5118 грн/т, тоді як у Донецькій області – 5800 грн, Житомирській – 5510 грн, Дніпропетровській – 4550 грн, Закарпатській – 4450 грн.

Тенденції цін молокопродукції на ринку України також визначаються чіткою тенденцією до зростання, хоча варіація за видами молочної продукції має коливання від 13,7% з виробництва кефіру неароматизованого до 51,3% за останні чотири роки з виробництва сирів твердих (табл. 3).

В останні роки в Україні поступово підвищується культура споживання молочних продуктів, що певним чином змістило споживачькі пріоритети на більш якісну та дорожу продукцію, у тому числі імпорту, європейських виробників. Обсяги

Таблиця 2

Надходження аграрної продукції на переробні підприємства за 2017-2019 роки

Канали надходження молока	Обсяг надходжень, т			Середня ціна купівлі, грн. за т		
	Роки		2019 р. у% до 2017 р.	Роки		2019 р. у% до 2017 р.
	2017	2019		2017 р.	2019 р.	
Загальна маса надходження молока сирого	4348,3	4179,2	96,1	6388,3	6634,8	103,9
з нього:						
куплено – всього	3927,8	3808,5	97,0	x	x	x
у підприємств	2688,5	2719,9	101,2	7059,1	7385,9	104,6
населення	1239,3	1088,6	87,8	4933,1	4758,0	96,5
Молоко, яке надійшло на перероблення на давальницьких засадах	395,9	345,7	87,3	x	x	x
Молоко власно вироблене, яке надійшло на перероблення	24,6	25,0	101,6	x	x	x

Таблиця 3

Середні ціни виробників основних видів молочних продуктів, (грн/т)

Види продукції	Січень		Темп, %	
	2015 р.	2019 р.	зростання	приросту
Молоко сухе знежирене	36829,4	51601,5	140,1	40,1
Сири тверді	60112,8	90926,7	151,3	51,3
Масло вершкове жирністю ≤ 85,0	55918,4	70202,8	125,5	25,5
Кефір неароматизований	9143,2	10402,1	113,7	13,7
Молоко рідке оброблене	7832,5	9123,8	116,5	16,5
Сметана неароматизована	23073,3	28480,8	123,4	23,4

експорту молочної продукції за останні роки у натуральному виразі зменшилися, крім згущених та незгущених молока та вершків і кисломолочної продукції, але за рахунок збільшення обсягів експорту молочної сироватки, масла, сирів та морозива збалансовано внутрішню потребу молокопродукції (табл. 4).

Високий рівень цін не тільки сприяв зростанню ефективності роботи молочної галузі, але й значно мотивував імпорт закордонної молочної продукції на український ринок.

Багато переробників зменшили обсяги виробництва молока, вершків кисломолочної продукції та знизили закупівельні ціни на сировину. З цих даних можна зробити висновок, що протягом зазначеного періоду, з 2015 року, зменшується експорт сирів з України на 26%. Слід відзначити, що у 2018 році порівняно з 2019 роком вартість експортованого сиру за зменшення його кількості на 15,0% не тільки не знизилася, а й зросла на 1,0%, до 362,3 млн дол. США [4].

Застосування цін є важливим економічним методом державного регулювання. Цінова політика – це частина економічної політики держави. Практично всі розвинені країни регулюють ціни на продукти харчування на державному рівні. Вони орієнтуються на забезпечення певного рівня доходів і нагромадження в галузі, а зміна співвідношення цін на певні види його продукції стимулює структурні перетворення товаровиробників залежно від кон'юнктури ринку або національних інтересів. У цьому разі застосовуються класичні, перевірені практикою методи: встановлення фіксованих цін, контроль за цінами монополій і великих виробників, визначення меж для зміни ціни, створення умов для їх зниження. Тому пріоритетним і основним завданням розвитку ринку молока в Україні повинні бути: становлення цінової політики, яка би стимулювала українських виробників до випуску якісної, безпечної та конкурентоспроможної продукції, та встановлення паритету цін між виробниками сировини, переробними підприємствами і торговельними організаціями [1].

З метою вирівнювання економічних умов господарювання у всіх сферах і галузях АПК роздрібні ціни на продукцію мають встановлюватися за формулою розрахунку цін пропозиції:

$$Ц = C_n + K_{нп} + [(O_{вф} + O_z \times K) + (B_z \times K_{нк})], \quad (2)$$

де Ц – ціна одиниці продукції, робіт і послуг, грн;

C_n – повна собівартість одиниці продукції;

K_{нп} – середній коефіцієнт норми прибутку по галузі;

O_{вф} – середньорічна вартість основних виробничих фондів, авансованих у виробництво одиниці продукції, грн;

O_z – середньорічна вартість оборотних засобів, авансованих у виробництво одиниці продукції, грн;

K – коефіцієнт обігу оборотних засобів по окремих видах продукції;

B_z – грошова оцінка 1 га земельної ділянки, грн;

K_{нк} – коефіцієнт капіталізації землі – 0,33 (відповідно до терміну капіталізації землі 33 роки) [3].

Стимулювання за допомогою цінової політики експорту вітчизняної готової продукції, а не сировини, здійснення контролю за цінами на ринках продуктів харчування та втручання в процеси ціноутворення форс-мажорних обставин, побудова цінової політики в галузі, спираючись не на заходи прямого впливу, а на цінове стимулювання, повинні забезпечити високий рівень ефективного функціонування ринку молока України.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз тенденцій та перспектив розвитку українського ринку молока та молочних продуктів дає змогу зробити висновок, що ця ринкова ніша – одна з найбільш динамічних, затребуваних, може бути рентабельною, а отже, і найбільш перспективною в АПК. Тому першочергове завдання держави полягає у створенні законодавчої бази, яка б забезпечувала умови для ефективної діяльності молокопереробних підприємств, створення конкурентного середовища у галузі та захист споживачів від неякісної молочної продукції. Увага найвищих владних структур має бути спрямована на вирішення проблемних питань: фінансування

Таблиця 4

Обсяг експорту-імпорту молочних продуктів у 2018–2019 рр. (т)

Назва продукції	Експорт			Імпорт		
	роки		темп приросту, %	роки		темп приросту, %
	2018	2019		2018	2019	
Молоко та вершки, незгущені	15496	19186	23,8	792	1883	137,7
Молоко та вершки, згущені	29191	30918	5,9	1631	1535	-5,9
Маслянка, ферментовані або сквашені молоко та вершки	4024	4544	12,9	3436	4471	30,2
Молочна сироватка	23541	19463	-17,3	1555	1889	21,5
Масло вершкове	23246	15173	-34,7	787	1330	69,0
Сири	6051	5142	-15,0	9227	14891	61,4
Морозиво	5796	5930	3,2	269	346	28,6

коштів на оновлення виробництва підприємств АПК та створення департаменту молочної галузі, який координуватиме розподіл бюджетних коштів на основі використання різних ринкових резервів і забезпечить ефективність управління розвитком підприємств молочної промисловості.

Беззаперечним фактом є важливість забезпечення національної продовольчої безпеки та експортного потенціалу країни. Велику роль у цій місії держави відіграє тваринництво, яке забезпечує споживачів цінними продуктами харчування, тому стан розвитку цієї галузі сільського господарства є актуальним та належить до пріоритетних у завданнях аграрної політики держави. Тваринництво розглядається як стратегічно важлива галузь у загальній структурі сільськогосподарського виробництва. Державна підтримка розвитку галузі тваринництва дасть змогу забезпечити населення країни високоякісною продукцією вітчизняного виробництва.

Підсумовуючи вищесказане, слід звернути увагу на те, що існує лише один основний чинник, який може забезпечити успіх у конкурентній боротьбі щодо ціни та якості, – це новітні й ресурсозберігаючі технології. Маємо визнати, що сучасний ринок молока України порівняно з розвинутими країнами програє за головними показниками ефективності виробництва: продуктивністю праці, техніко-технологічною забезпеченістю, енергомісткістю, продуктивністю тварин. Тому в усіх без винятку галузях слід вести виробництво на основі науково обґрунтованих, економічно виважених систем і технологій, які максимально враховують природно-кліматичні умови, потенціал та передовий досвід регіону і країни в світовій економіці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 16.09.2020).
2. Свиноус І.В. Вплив якісних параметрів на формування закупівельних цін на молоко сільськогосподарських підприємств. Сталый розвиток економіки. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>. (дата звернення: 03 2020).
3. Світове зростання закупівельних цін на молоко стримає їх сезонне зниження URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/svitove_zrostannya_zakupivelnikh_tsin_na_moloko_strimae_ikh_sezonne_znizhennya_v_ukraini/ (дата звернення: 20.08.2020).
4. Новак І.М. Тенденції розвитку світового ринку молока та досвід міжнародної торгівлі на зовнішніх ринках вітчизняних виробників молочної продук-

ції. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua>. (дата звернення: 20.08.2020).

5. Молочний сектор – підсумки 2018. URL: <http://agroconf.org/content/ukrayina-molochniy-sektor-pidsumki-2018> (дата звернення: 20.06.2020).

6. Антонова І.В. Розвиток молочної промисловості в Україні: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=428> (дата звернення: 20.08.2020)

7. Протасова Л.В. Аналіз виробництва молока та молочних продуктів в Україні. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1123/1/24.pdf> (дата звернення: 07.08.2020).

8. Маслак О. Уразливість молочної галузі. URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/945-urazlyvist-molochnoi-galuzi.html> (дата звернення: 20.09.2020).

9. Тваринництво України 2018. Статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/05/zb_tu2018.pdf (дата звернення: 16.09.2020).

REFERENCES:

1. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Available at: www.ukrstat.gov.ua (accessed 16 September 2020).
2. Svynous I. V. Vplyv yakisnykh parametriv na formuvannya zakupivelnikh tsin na moloko silskohospodarskykh pidpriemstv. Stalyi rozvytok ekonomiky. Available at: <http://archive.nbuv.gov.ua>. (accessed 03 August 2020).
3. Svitove zrostannya zakupivelnikh tsin na moloko strymaie yikh sezonne znyzhennia. Available at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/svitove_zrostannya_zakupivelnikh_tsin_na_moloko_strimae_ikh_sezonne_znizhennya_v_ukraini/ (accessed 20 August 2020).
4. Novak I. M. Tendentsii rozvytku svitovoho rynku moloka ta dosvid mizhnarodnoi torhivli na zovnishnikh rynkakh vitchyznianskykh vyrobnykiv molochnoi produkt-sii. Available at: <http://archive.nbuv.gov.ua>. (accessed 20 August 2020).
5. Molochnyi sektor – pidsumky 2018. Available at: <http://agroconf.org/content/ukrayina-molochniy-sektor-pidsumki-2018> (accessed 20 June 2020).
6. Antonova I. V. Rozvytok molochnoi promyslovosti v Ukraini. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=428> (accessed 20 August 2020).
7. Protasova L.V. Analiz vyrobnytstva moloka ta molochnykh produktiv v Ukraini. Available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1123/1/24.pdf> (accessed 07 August 2020).
8. Maslak O. Urazlyvist molochnoi haluzi. Available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyi-gektar/945-urazlyvist-molochnoi-galuzi.html> (accessed 20 September 2020).
9. Tvarynnytstvo Ukrainy 2018. Statystychnyi zbirnyk. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/05/zb_tu2018.pdf (accessed 16 September 2020).